

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE ÎN COMUNA AGRIJ

Localitatea Agrij se află la sud-sud-est de Zalău, pe terasele văii Agrijului, la poalele Munților Meseș, într-o zonă prielnică locuirii, fapt dovedit de multitudinea descoperirilor arheologice¹. O parte din materialele arheologice descoperite în zonă sînt în muzeele din Cluj-Napoca și Zalău, iar cea mai mare parte este încă în colecția Școlii generale din Agrij, obiecte care fac subiectul acestei lucrări².

Materialul arheologic, constînd din ceramică, unelte și arme din piatră, metal și os, a fost descoperit în mai multe puncte din zonă, pe care le prezentăm în cele ce urmează:

1) *Dosul Măgurii*; topor șlefuit din andezit cu amfibol (fig. 1/3)³ aparținînd neo-eneoliticului.

2) *Arinii Muți* (sub *Poderei*); topor perforat din andezit cu piroxen și am-1/5); topor din cupru (fig. 2/1), tip Jászladany, varianta Tirnovița, cu analogii în zonă la Belîș, Supurul de Jos, Adoni etc.⁵.

3) *Valea Breabănelui*; a) piesă din gabrou, cu șanțuire dublă folosită ca piesă componentă la plug (?), neterminată (fig. 1/11) aparținînd neo-eneoliticului; b) vîrf de săgeată din fier, medieval (fig. 2/2).

4) *La Piatră (La Pietre)*; ceramică Coțofeni.

5) *Vranițele Boznii*; a) topor dreptunghiular din andezit cu amfibol (fig. 1/6); b) daltă din calcar (?) (fig. 1/9); probabil neo-eneolitică; c) vîrf de lance din fier (fig. 2/3) din epoca romană sau medievală.

6) *Măgura Boznii*; topor perforat din dacit din epoca bronzului (fig. 1/7) și ceramică.

7) *La Comoară (Cetătea)*; ceramică și țigle romane.

8) *Valea Coroanța*; ceramică, țigle, o inscripție, sculpturi din epoca romană (materialele sînt în colecția Muzeului din Zalău)⁶.

9) *Loc neprecizat*; unelte din dacit (fig. 1/1—2, 4, 8, 10) și fragmente ceramice, unele aparțin civilizației dacice, altele nu pot fi încadrate cultural.

Dintre materialele arheologice descoperite mai importante sînt cele care aparțin următoarelor civilizații:

Cultura Coțofeni.

Pe botul de deal cu pantele abrupte care coboară spre Valea Meseșului și Valea Călchiesii, numit de localnici *La Piatra*, a fost identificată o așezare aparținînd culturii Coțofeni, avînd o întindere mică, izvor de apă la baza dealului și

¹ M. Roska, *Rep.*, p. 85; E. Lakó, în *Acta MP*, p. 42; 3, 1979, p. 42; Idem, în *Acta MP*, 5, 1981, p. 7—8; Idem, în *Acta MP*, 7, 1983, p. 69, 71; Al. Matei — E. Lakó, în *Acta MP*, 3, 1979, p. 121; Z. Kalmar, în *Acta MP*, 7, 1983, p. 63 și urm.; N. Gudea, în *Acta MP*, 9, 1985, p. 173; Al. Matei, în *Acta MP*, 9, 1985, p. 819.

² Mulțumim foștilor elevi și celor de acum care cu dragoste pentru trecutul istoric al localității lor au adunat cu grijă și migală această frumoasă colecție arheologică.

³ Determinările petrografice au fost făcute de prof. E. Stoicovici căruiua îi mulțumim și pe această cale.

⁴ Al. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien*, II, 1975, München, p. 38, cat. 94.

⁵ *Ibidem*, cat. 95—99.

⁶ cf. D. Tudor, *Orașe, țirguri și sate, în Dacia romană*, București, 1968, p. 254; Al. Matei — E. Lakó, *op. cit.* Materialele însă — așa cum ne-a informat Al. Matei — nu se află în MIAZ. Toponimul nu este cunoscut acum.

⁷ M. Roska, *Rep.*, 85; Lakó, în *Acta MP*, 5, 1981, p. 7—8.

vizibilitate perfectă pe văile Agrijului, Meseşului, Călchiesii dominînd vizual zone întinse. Spre vest aşezarea este despărţită de restul dealului de o şa îngustă cu pante abrupte, loc uşor de apărat şi controlat.

În decursul anilor elevii de la şcoala din localitate, din îndemnul profesorului de istorie, au adus în colecţia şcolii o serie de materiale arheologice găsite la suprafaţă dintre care enumerăm: un corn de bovidu, un străpungător din os (fig. 8/23) şi foarte multă ceramică (fig. 3—8/1—18; inv. şcolar A. 61—346 faza II şi A. 1—60 faza III). Materialele aparţin următoarelor faze;

Faza a II-a. Marea majoritate a materialului ceramic face parte din specia semifină, fiind de culoare cărămizie (fig. 3/5, 7—11, 13, 16—17, 19—20, 23, 27; 4/1, 6, 9—10, 12—14, 17—18, 23—25, 29—31; 5/3—4, 7—8, 12—14, 25—28, 31, 33); brună (fig. 3/14—15, 21—22, 26; 4/8, 11, 19, 26—27; 5/2, 5, 10—11, 34), închisă (fig. 3/6, 12; 4/7, 21; 5/26), deschisă (fig. 3/3—4, 24; 4/2; 5/21—23, 30); roşcat (fig. 4/3, 20, 22); cărămiziu, interior brun închis (fig. 3/1; 5/9, 15); brun deschis, interior negru (fig. 3/2, 25; 5/6); negru, interior cărămiziu (fig. 4/5, 16); negru (fig. 4/15; 5/1, 32) şi gălbui (fig. 4/28; 5/16). Pasta este bine frământată, arsă şi netezită cu degresant avînd, în cele mai multe cazuri, cioburi pisate. Uneori au în compoziţie nisip (fig. 3/5—6, 11, 13, 17, 19; 4/14, 22—23, 29; 5/17, 23), resturi organice (fig. 3/15), pietricele (fig. 3/21, 26; 4/25; 5/15, 34) sau mică (fig. 5/10, 23, 28). Cîteva fragmente ceramice au ca degresant nisip (fig. 3/20; 4/6, 11—13, 17, 27; 5/2—3, 12—14, 19, 22, 26), nisip şi resturi organice (fig. 4/18—19, 21, 24, 29) sau pietricele (fig. 4/16; 5/6, 33). Ornamentele sînt de diferite tipuri; incizii (fig. 3/3, 10—12, 14—17, 21—23, 25—26; 5/1—2, 6—13, 15—16); tăieturi scurte, simple (fig. 3/4—8, 19) în benzi sau în registre (fig. 4/1—14; 5/3, 33—34); benzi în reţea (fig. 3/4; 4/15—16, 18—26, 30); benzi haşurate (fig. 5/14, 17—18, 20—22, 24—30); incizii simple, late; cîteva împunsături succesive, rare (fig. 4/27—29, 31) şi aplicaţii plastice (fig. 3/1—2, 5, 10—14; 5/19). Formele de vase sînt simple cunoscîndu-se doar cîteva tipuri de oale, castroane, cu buza îngroşată (fig. 3/3), sau puternic teşită spre interior (fig. 3/1—2, 3). Analogii pentru aceste materiale se găsesc la Dăbîca, Viştea, Agrişu de Sus, Cubleşul Someşan, Bozieş, Cluj — Sf. Ion şi altele⁸.

Faza a III-a. Fragmentele ceramice care aparţin acestei faze sînt în bună parte din categoria: semifină cărămizie (fig. 6/2—3, 6—8, 10, 13—15, 17—18, 24—29; 7/1—3, 8, 11, 14, 27, 30—31; 8/1, 3, 9—11, 13—14, 16—18), brună (fig. 6/9, 21; 7/16, 26; 8/6, 12), deschisă (fig. 6/12, 18; 7/24—25, 28—29; 8/7), închisă (fig. 6/20, 22; 7/7, 9, 12—13), roşcată (fig. 8/2, 4—5, 8, 15), gălbuie (fig. 6/17). În această fază se înmulţesc fragmentele ceramice de culoare neagră (fig. 6/1, 5, 16, 19; 7/6, 22—23), neagră în exterior şi brună în interior (fig. 6/4, 11, 23; 7/4—5, 10, 15). Lutul este bine frământat, ars şi netezit avînd în amestec cioburi pisate (fig. 6/2, 5, 9, 11, 13—14, 17, 19—23, 27, 29; 7/2—3, 5—7, 9, 11, 13—15, 17—18, 20—21, 24; 8/2, 4—9, 11—12, 14—15) alături de resturi organice (fig. 6/10; 7/8, 10, 25; 8/1), mîl (fig. 6/3, 28), nisip (fig. 6/12, 25; 7/12, 16, 19, 23), mică (fig. 6/18), pietricele (fig. 6/24; 8/16); fie nisip (fig. 6/1, 6, 8, 26; 7/1, 26—27, 8/3, 13, 18) cu: mică (fig. 6/7, 15; 8/17), resturi organice (fig. 7/22); fie pietricele (fig. 6/16) ori mică (fig. 7/28; 8/10). Formele constau din ceşti, oale, străchini de diferite tipuri. Ornamentele constau din: tăieturi scurte, simple sau în benzi (fig. 6/3—9, 12—15, 17, 19—21, 28; 7/1—2); tablă de şah (fig. 7/17, 22, 25, 27); împunsături succesive formînd o mare varietate de motive decorative (fig. 6/12; 7/5, 7, 9—16, 18—21, 23; 8/7); „boabe de linte“ (fig. 7/5, 7—9); ornamente în relief (fig. 6/24, 29; 7/6—7, 13, 26; 8/5, 8) etc. Aceste materiale au bune analogii cu materialele de la Oarţa de Sus, Răstoilţu Desert, etc⁹. Tot acestei faze pare să-i aparţină şi un fragment ceramic ornamentat cu şnurul (fig. 4/32).

Dintr-o pastă caracteristică culturii Coţofeni este şi o roţiţă de car, de culoare brună (fig. 8/4). Aceleaşi civilizaţii i-ar putea fi atribuite şi unele piese litice dintre cele nelocalizate precis (fig. 1/1—2, 4, 8, 10). Unele piese din calcar gresos (fig. 1/8, 10) sînt perforate natural dar au fost întrebuiţate ca unelte (poate săpăligi). Piese modelate natural şi utilizate de om după uşoare retuşuri sînt

⁸ Z. Kalmár, *op. cit.*, p. 61—68.

⁹ *Ibidem.*

cunoscute la Săndulești¹⁰. O altă piesă cu perforație naturală, oblică ca și cea din fig. 1/8 a fost descoperită la Escu¹¹, fiind folosită ca zăplaz de plug.

Acestei culturi îi aparțin și cele două topoare din cupru descoperite la locul numit „*Arinii Mulți*” (fig. 2/1, 3) și într-un loc neprecizat¹².

EPOCA BRONZULUI

Fragmentele ceramice din această epocă descoperite, probabil la „*Măgura Boznii*”, aparțin fazei a II-a a culturii Wietenberg, Ceramica grosieră având în compoziție pietricele și uneori mică, de culoare gălbuie, cărămizie și brună (fig. 9/5—7), fiind slab netezită este în general, zgronțuroasă. Ornamentele constau din: brâu alveolat și buze cu alveole lunguiețe, oblice. Ceramica semifină are în compoziție nisip, mică, cioburi pisate, resturi organice și într-un caz pietricele, aspectul exterior este poros. Arderea și netezirea sînt bune. Culoarea predominantă este cea brună. Ornamentele constau din crestături pe buză (fig. 9/8). Ceramica fină (fig. 9/1—3) lustruită are în compoziție nisip, mică și resturi organice. Culoarele mai frecvente sînt negru și brun. Ornamentele constau din impresiuni și incizii scurte (fig. 9/2—3). Formele ce pot fi reconstituite sînt: diferite tipuri de oale, străchini cu buza evazată, răsfrîntă sau lobată.

EPOCA FIERULUI (HALLSTATT)

Deasupra satului Bozna se ridică un platou ce poartă denumirea de „*Vra-nițele Boznii*” ce domină împrejurimile, la nord est de satul Agrij, aflat la cca 500 m de punctul *Cetățea*. Acest platou a fost fortificat și locuit în prima vîrstă a fierului. Materialele provenind din această așezare se găsesc atît în Muzeul din Zalău (cele rezultate din sondajul efectuat în anul 1984 de E. Lakó și de D. Tambar¹³), cît și în Colecția școlii din localitate, fiind descoperite, la suprafață, de copii. Aceste materiale din urmă sînt din specia semifină, de culoare brun, interior negru; negru, cu interior cărămiziu; cărămiziu, în interior brun cu flecuri, au în amestec pietricele, rocă și cioburi pisate. Dintre acestea reținem atenția cu două fragmente decorate cu caneluri horizontale (fig. 8/21).

EPOCA DACICĂ

Dintr-un loc neprecizat provin cîteva fragmente de fructiere (fig. 10/2—3), oale (fig. 10/5, 8) și străchini (fig. 10/7) fiind ornamentate cu brâu alveolat, butoni aplatizați (fig. 10/6), incizii horizontale și meandrice (fig. 10/9). Ceramica din specii grosieră și semifină are culoare brună (fig. 10/3—4, 7—8), brun-închisă (fig. 10/9) și cărămizie (fig. 10/5—6). Pasta are ca degresant nisip (fig. 10/3, 10) nisip și cioburi pisate (fig. 10/4—5), pietricele (fig. 10/6), resturi organice cu nisip (fig. 10/7) și mică cu rocă pisată (fig. 10/9). Ceramica dacică de la Agrij păstrînd încă tradiții hallstattiene se poate data în sec. III—II î.e.n.

¹⁰ Gh. Lazarovici — Z. Kalmar, în *Acta MN*, 22—23, 1985—1986, p. 737.

¹¹ Gh. Lazarovici, în *Acta MP*, 1, 1977, fig. 3/1.

¹² E. Lakó, în *Acta MP*, 3, 1979, p. 42, pl. II/3.

¹³ E. Lako, în *Acta MP*, 7, 1983, p. 71; Al. Matei, *op. cit.*, p. 819.

MATERIALE PREISTORICE

O serie de fragmente ceramice care nu au trăsături caracteristice suficiente pentru a fi atribuite unei anumite culturi sau epoci, dar se deosebesc de cele romane sau medievale¹⁴. Se pot grupa după factură în două categorii: 1) ceramica de culoare gălbuie, cărămizie, brună și neagră cu flecuri gălbui (fig. 9/9, 12, 14—15; 10/1) are în compoziție nisip cu rocă pisată (fig. 9/9), resturi organice și mică (fig. 9/12), resturi organice cu ml și nisip (fig. 9/14—15; 10/1). Arderea fiind incompletă dă în unele cazuri un aspect exterior poros (fig. 9/9, 12, 15) sau friabil (fig. 9/14; 10/1). Fragmentele ceramice din această grupă aparțin categoriilor grosieră (A. 406), semifină (A. 403—4, 408, 412, 416) și fină (A. 405, 407). 2) Cea de-a doua grupare cuprinde ceramică grosieră (fig. 9/10, 11) și semifină, bine netezită (fig. 9/18; 10/2), culorile întâlnite sînt în general închise: brun (fig. 9/10, 13, 18) și negru (fig. 9/17; 10/2) avînd ca degresant: pietricele (fig. 9/10), cioburi pisate (fig. 9/11, 18), resturi organice (fig. 9/13), nisip fin cu resturi organice (fig. 10/2). Între aceste materiale nedeterminabile amintim și un picior de altar sau de vas (fig. 8/22) de culoare cărămizie, avînd în amestec nisip și cioburi pisate, fiind slab netezit. Cercetările viitoare vor putea lămuri proveniența și încadrarea cronologică a acestor materiale.

EPOCA ROMANĂ

„La Comoară” sau „Cetățea” este numele unui platou, aflat în partea de est a satului Agrij, spre Bozna, loc unde a fost amplasat un turn de semnalizare¹⁵. De aici provin cîteva, fragmente ceramice, două fragmente de țigle cu ștampila *cohortei II Nervia Brittonum* (fig. 10/10, 12) și un fragment de opaiț (fig. 10—11) greu de încadrat tipologic¹⁶.

EPOCA MEDIEVALĂ

Din secolele XIII—XV provin cîteva fragmente ceramice (A. 433—435) lucrate la roata rapidă, de culoare brun închis spre negru, ornamentate cu incizii orizontale (fig. 8/19).

Probabil unei etape mai tîrzii îi aparține un fragment de cahlă (fig. 8/20).

Materialele arheologice aflate în colecția Școlii din Agrij au fost adunate cu grijă și migală de elevii școlii sub îndrumarea profesorului de istorie de cca 15 ani. Importanța acestei colecții constă în adunarea unor materiale din așezări străvechi, ce atestă locuirea acestor meleaguri din eneolitic și pînă în zilele noastre. Valea Agrijului a fost și este unul din culoarele de legătură dintre valea Crișului și Valea Someșului, jucînd un rol important în toate timpurile.

¹⁴ Aceste materiale au fost văzute și de către M. Rusu, V. Vasiliev, Gh. Lazarovici, E. Iaroslavski și T. Soroceanu, cărora le mulțumim și pe această cale.

¹⁵ N. Gudea, *loc. cit.*

¹⁶ D. Alicu — E. Nemeș, *Romans Lamps from Sarmizegetusa*, în *BAR*, supplementary series, 18, 1977, poate pl. XXVI/3 și LI/7.

Prezența materialului dacic permite și necesită o cercetare amănunțită a zonei cum de altfel sînt necesare cercetări pentru perioada post-romană, cercetări care, sperăm, vor aduce date noi în cunoașterea istoriei patriei, a comunei și a zonei Munților Meseș.

ZOIA KALMAR — PAMFIL POP

ARCHÄOLOGISCHE ENTDECKUNGEN IN DER GEMEINDE AGRIJ

(Zusammenfassung)

Vorliegende Arbeit beschreibt die archäologischen Entdeckungen auf dem Grund der Gemeinde Agrij in chronologischer Reihenfolge und nach Objektivem. Ein Teil dieser Materialien ist derzeit in der Sammlung der Allgemeinen Schule und wurde in den Punkten *Dosul Măgurii*, *Măgura Boznii*, *Vranițele Boznii*, *Arinii Muți*, *Valea Breabănuului*, *La Piatră* und *Cetățea (La Comoară)* entdeckt.

Zur Coțofenikultur (Phase II und III) gehören die auf dem Plateau *La Piatră* entdeckten Materialien, wo sich eine natürlich befestigte Siedlung aus dieser Epoche befindet. Eine Axt aus Dacit und keramische Fragmente, die zur Phase II der Wietenbergkultur gehören, wurden bei *Măgura Boznii* entdeckt. Bei *Vranițele Boznii* gab es eine aus der Hallstattepoche stammende, mit einem Wall befestigte Siedlung, während sich auf dem Plateau bei der *Cetățea* die Ruinen eines Signalisierungsturms befinden, der zu dem Verteidigungs- und Signalisierungssystem des *Limes* aus dem Meseșgebirge gehörte.

Der Agrijtal, wo man diese Entdeckungen machte, bildet den Verbindungskorridor zwischen dem Criș- und Someștal und spielte zu allen Zeiten eine wichtige Rolle.

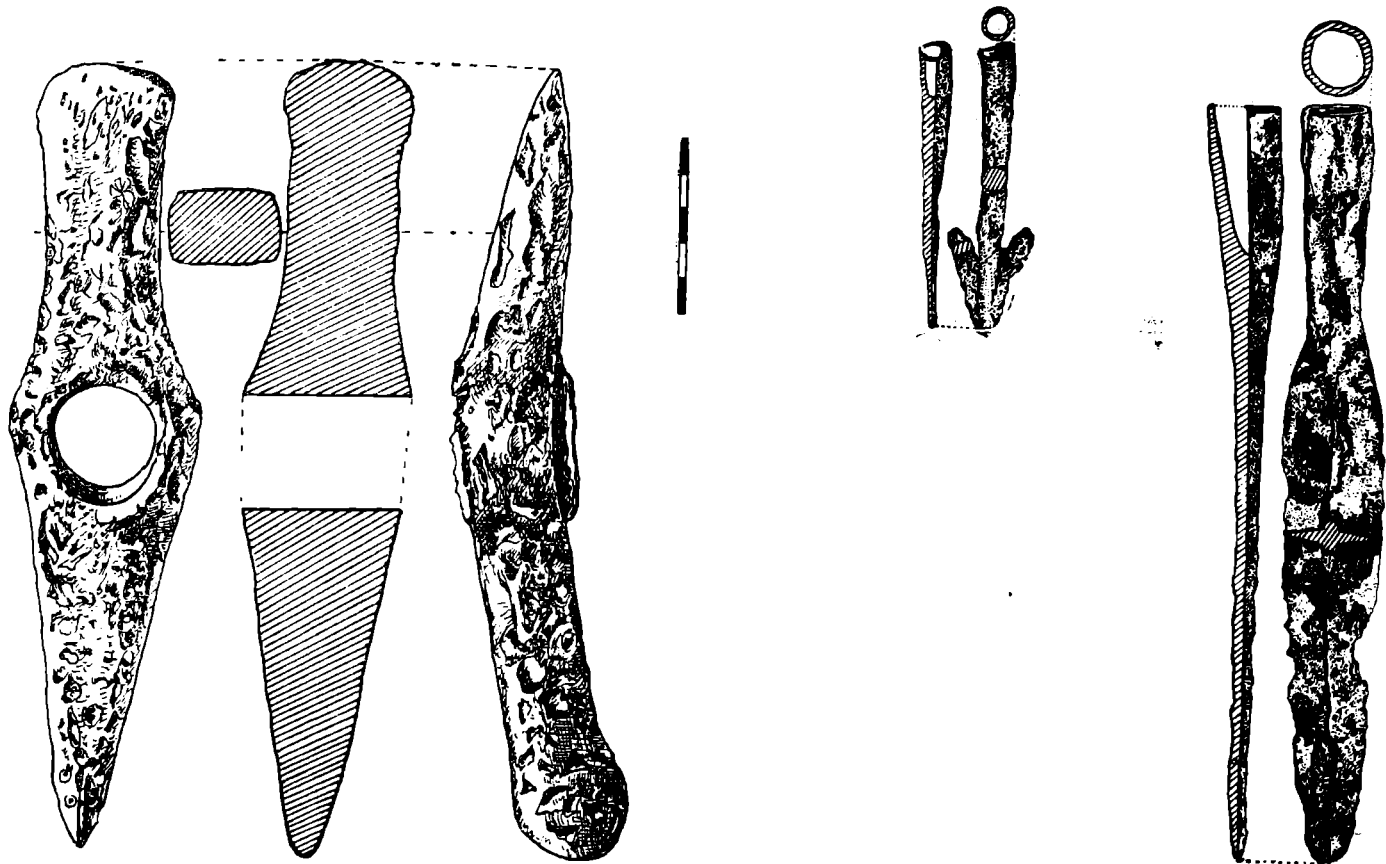

Fig. 2. Agrij, 1, topor-tîrnăcop din cupru — Ariniș Mulți, 2 — săgeată din fier — Valea Breabănelui, 3 — vîrf de lance din fier — Vranișele Bosnii.

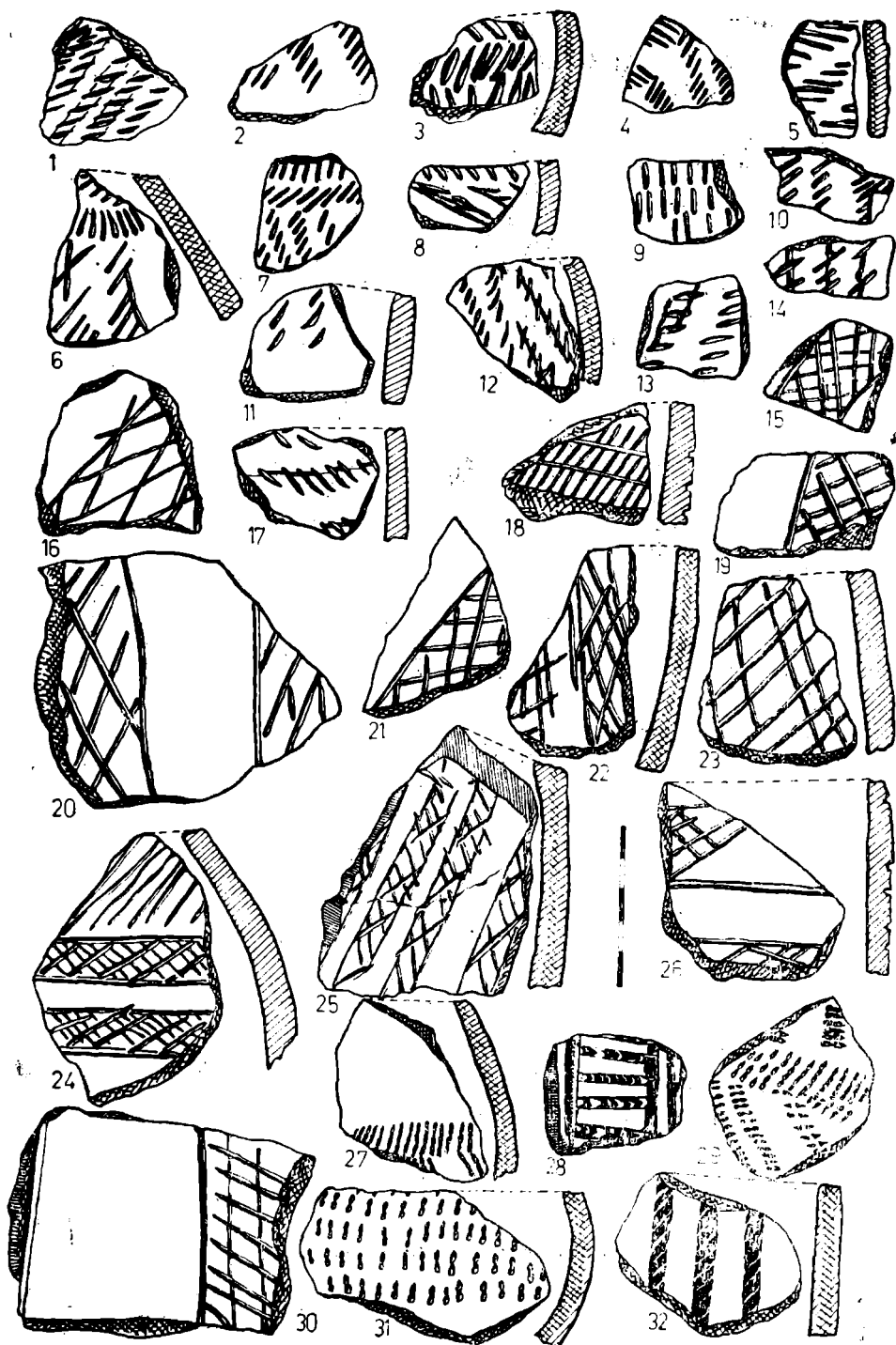

Fig. 4. Agrij – La Piatră, ceramică, cultura Coțofeni, faza II.

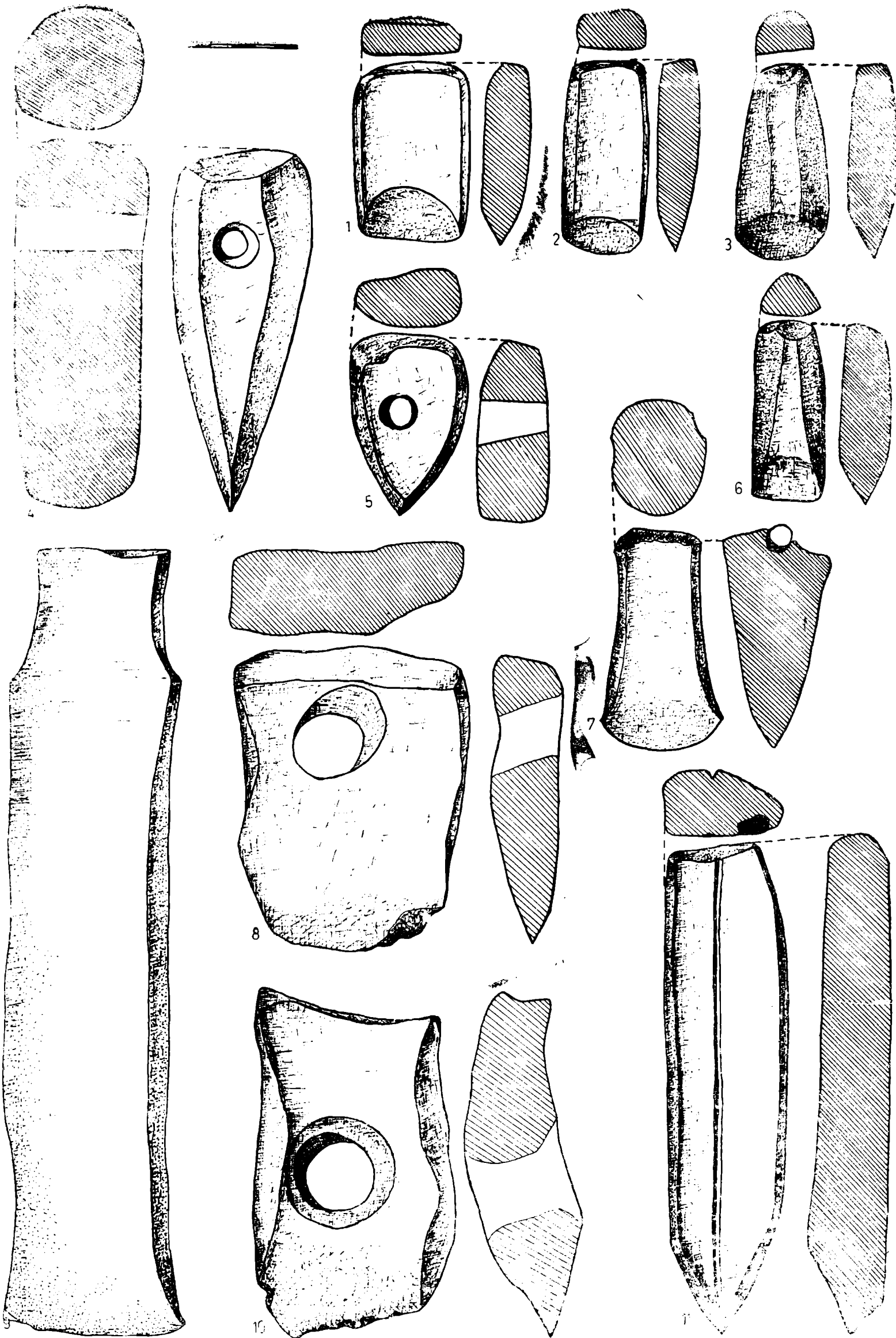

Fig. 1 Agrij, unelte din piatră șlefuită.

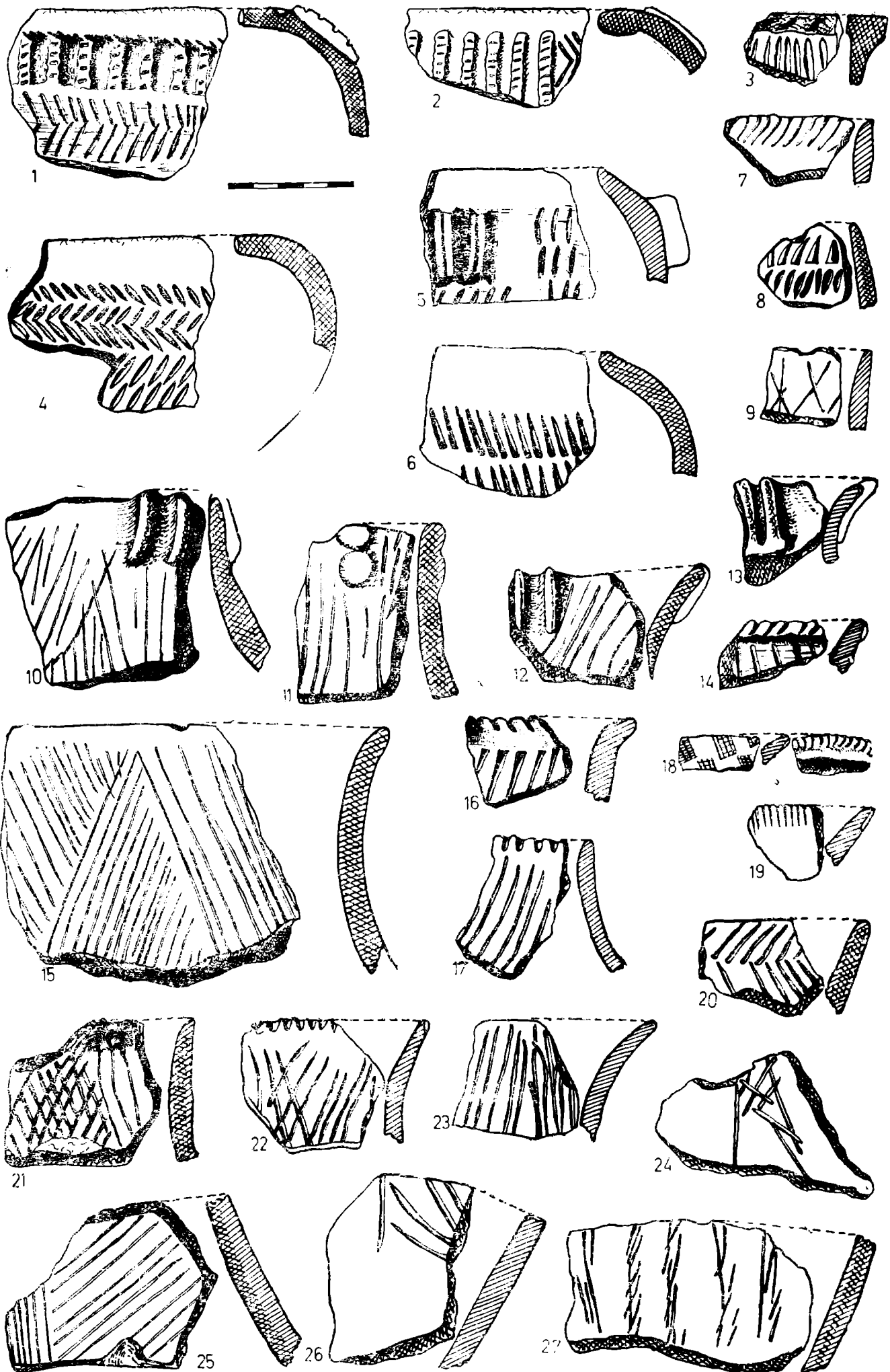

Fig. 3 Agriș – La Piatră, ceramică, cultura Coșofeni, faza II.
www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

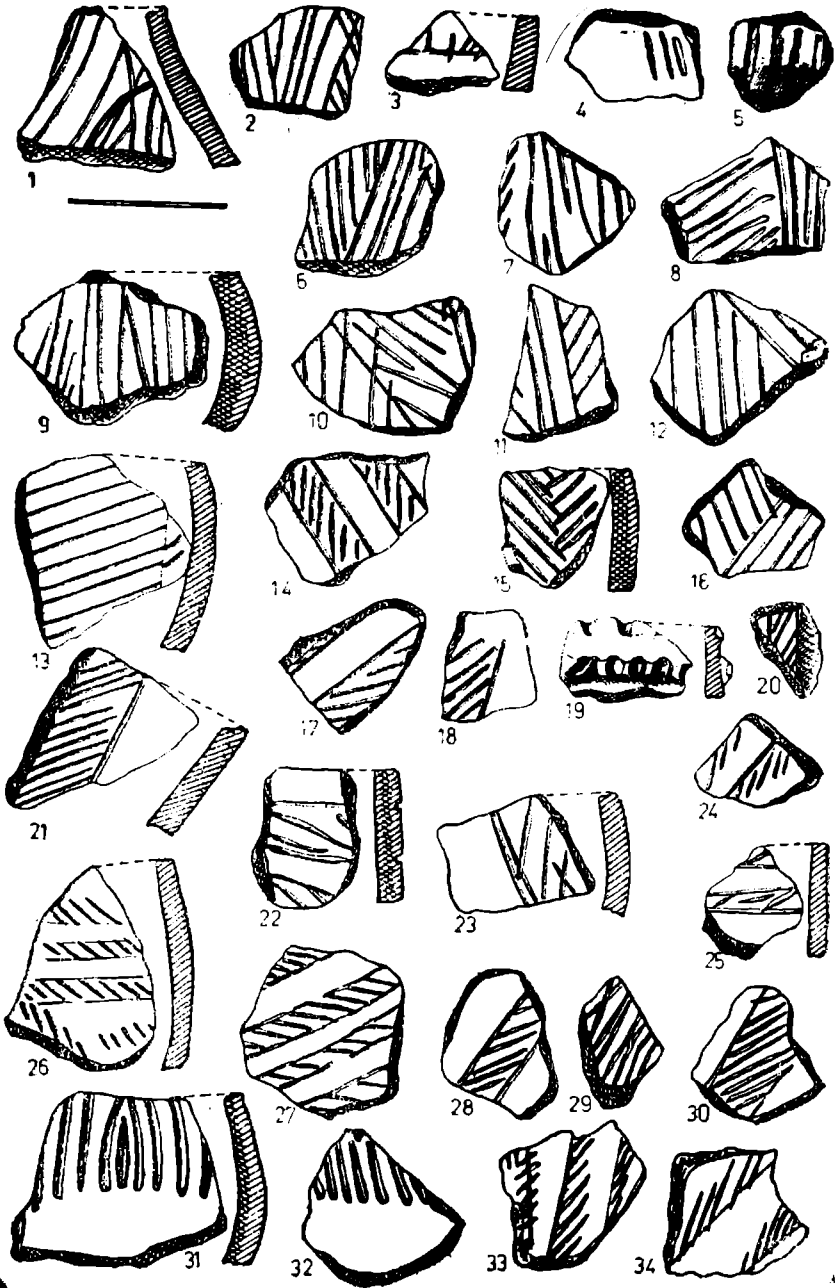

Fig. 5. Agrij — La Piatră, ceramică, cultura Coțofeni, faza II.

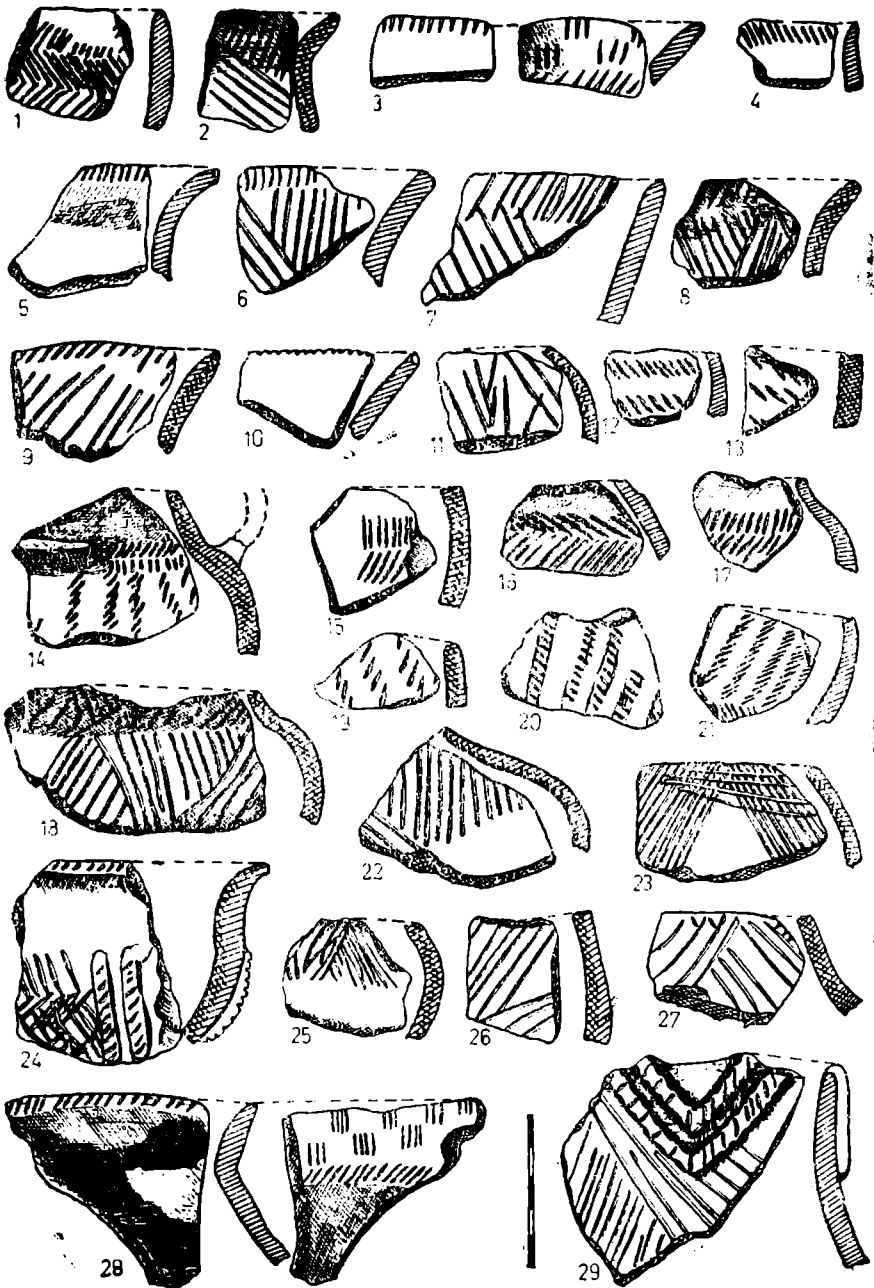

Fig. 6. Agrij — La Piatră, ceramică, cultura Coțofeni, faza III.

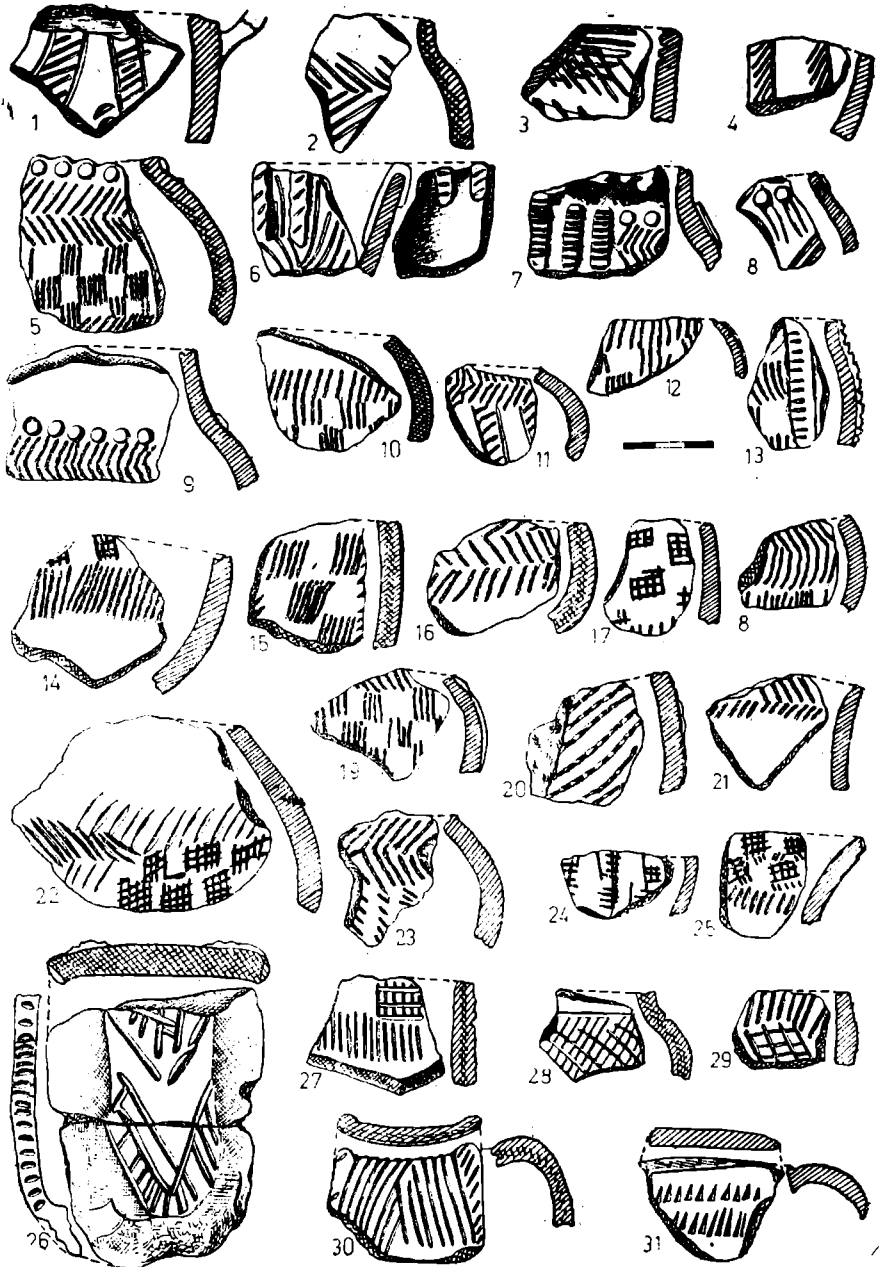

Fig. 7. Agriș — La Piatră, ceramică, cultura Coțofeni, faza III.

Fig. 8. Agrij — La Piatră, ceramică, cultura Coțofeni, faza III (1—18, 23); Vranișele Bozniei, Hallstatt (21); Loc necunoscut, preistoric (22), medieval (19—20).

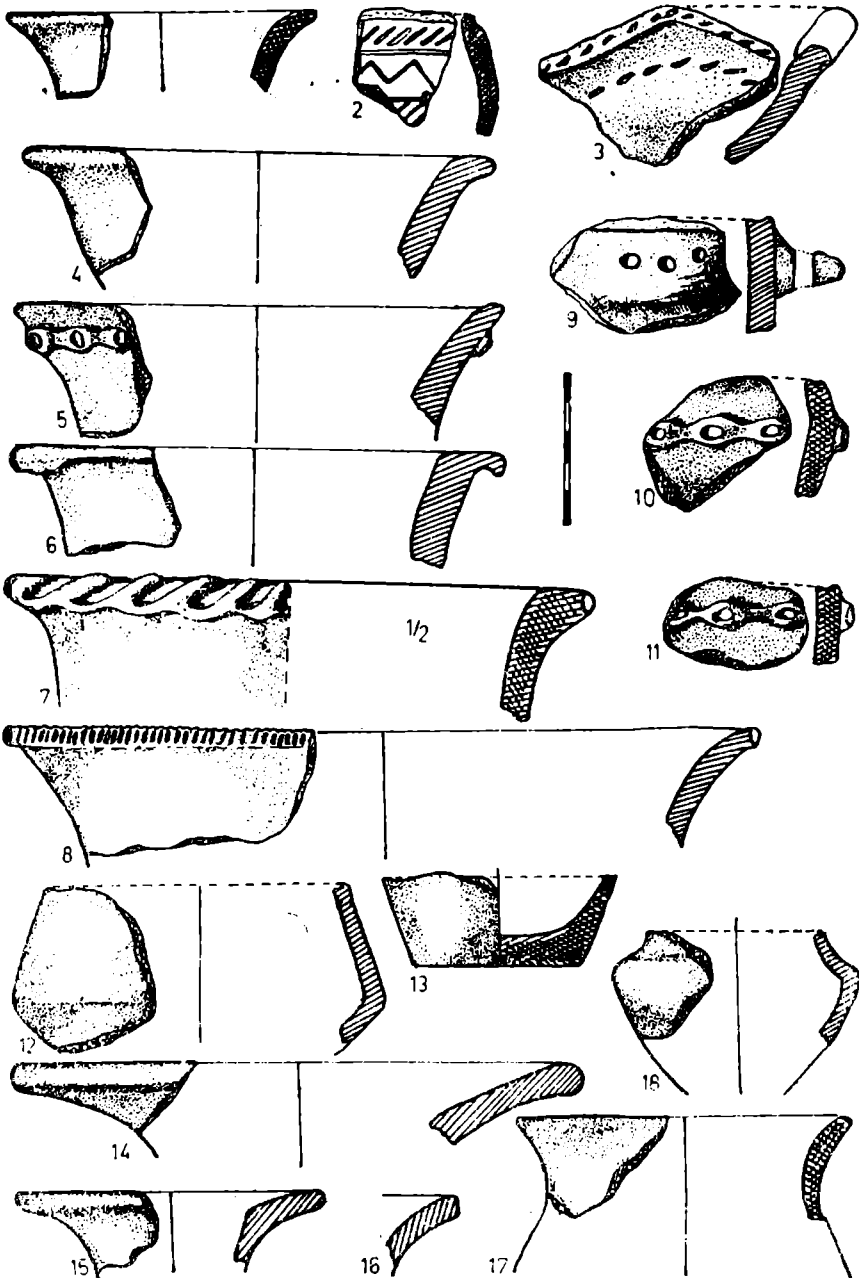

Fig. 9. Agrij — Măgura Boznii (?), ceramică și unelte: cultura Wietenberg, faza II (1—8); Loc necunoscut, preistoric (9—18).

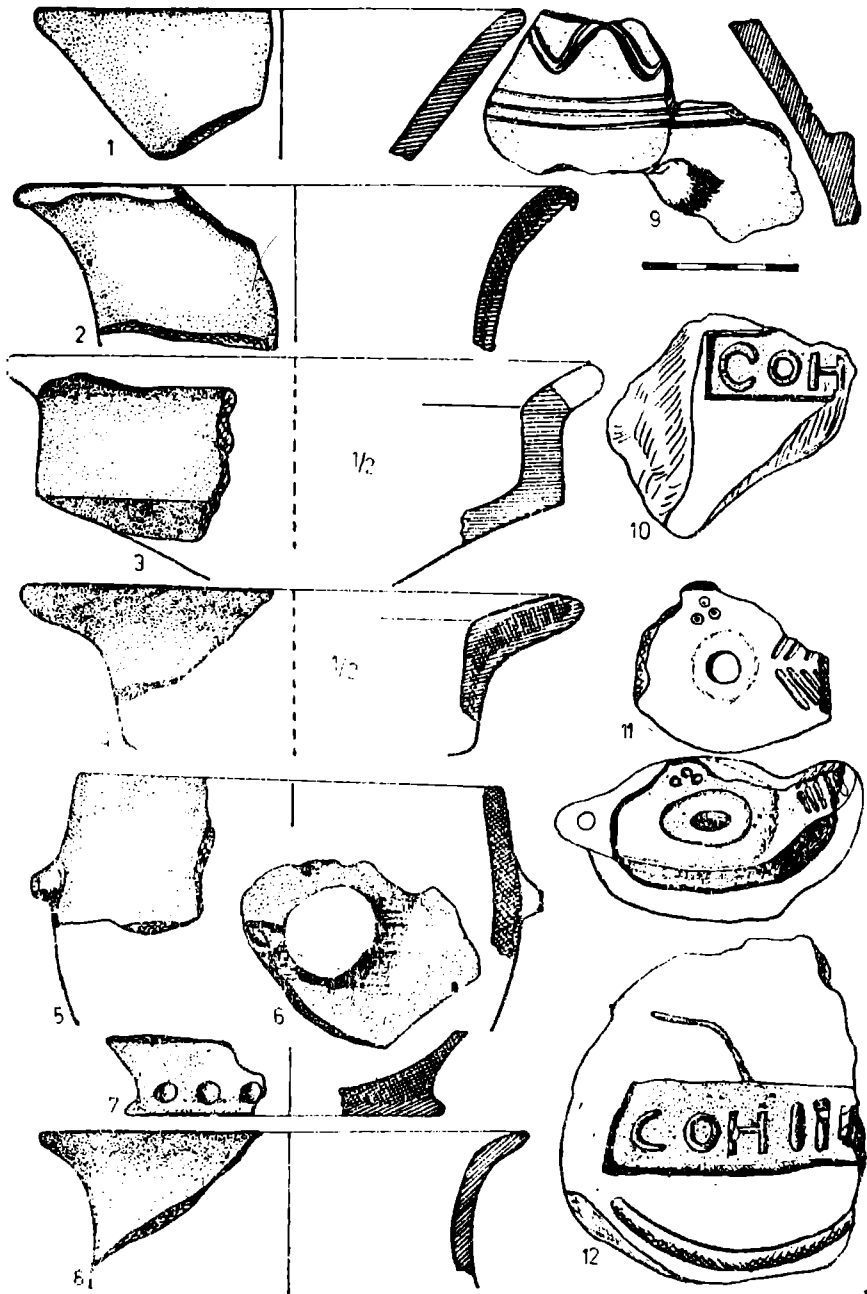

Fig. 10. Agrij, ceramică : Loc necunoscut, preistorică (1-2); dacică (3-9); Cetătea, romană (10-12).